

Marta Kowalczyk-Ludzia

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Katedra Postępowania Karnego i Prawa Karnego Wykonawczego

ORCID: 0000-0002-0981-6941

„Konflikt jest przejawem życia,
tam gdzie jest dwoje ludzi,
tam pojawia się konflikt”.

Marshall Rosenberg

Zasadność prowadzenia mediacji karnych w świetle idei sprawiedliwości naprawczej

The justification for conducting criminal mediation in the light of
the idea of restorative justice

Streszczenie

Idea zmierzająca do urzeczywistniania sprawiedliwości naprawczej niejednokrotnie ugruntowywała praktykę prowadzonych postępowań karnych. Dążenie do osiągnięcia poczucia zadośćuczynienia u pokrzywdzonego, sprostanie jego osobistym oczekiwaniom w odpowiedzi na wykreowanie poczucia krzywdy, której doświadczył w związku z popełnionym wobec niego przestępstwem oraz możliwość wyrażenia skutecznego czynnego żalu przez sprawcę umacnia realia postępowań karnych w odniesieniu do korzystania przez strony procesowe z konsensualnych sposobów zakończenia postępowania karnego.

Jednakże bazując na przedstawionych, acz teoretycznych założeniach uzasadnione staje się poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o efektywność prowadzonych mediacji karnych w oparciu o realizację idei sprawiedliwości naprawczej. Przedmiotem i celem podjętych rozważań jest wskazanie zasadności prowadzenia mediacji karnych w odniesieniu do stosowania idei sprawiedliwości naprawczej. Inspiracją do podjęcia wskazanego problemu badawczego stały się spostrzeżenia własne, poczynione w związku z pełnioną praktyką procesową.

Rozważania mają charakter teoretyczny i zostały sformułowane w oparciu o analizę wskazań ujętych w literaturze przedmiotu, doktrynie i w orzecznictwie.

Słowa kluczowe

Postępowania karne, mediacje karne, sprawiedliwość, sprawiedliwość naprawcza, konsensualne sposoby zakończenia postępowania karnego.

Abstract

The idea of implementing restorative justice has often established the practice of criminal proceedings. Striving to achieve a sense of compensation for the injured party, meeting his/her personal expectations in response to the creation of a sense of injustice he/she experienced in connection with the crime committed against him/her and the possibility of expressing effective active regret by the perpetrator – reinforces the reality of criminal proceedings in relation to the use by the litigants of consensual ways of ending criminal proceedings.

However, based on the presented theoretical assumptions, it is justified to seek answers to the question about the effectiveness of criminal mediations based on the implementation of the idea of restorative justice. The inspiration to undertake the indicated research problem came from my own observations made in connection with my procedural practice.

The considerations are theoretical in nature and were formulated on the basis of the analysis of indications included in the literature on the subject, doctrine and case law.

Keywords

Criminal proceedings, criminal mediation, justice, restorative justice, consensual methods of ending criminal proceedings.

1. Uwagi wprowadzające

Odnosząc się do etymologicznego pojęcia „sprawiedliwości”, wskazuje się przede wszystkim na następujące komponenty: „prawość w postępowaniu, obiektywne odnoszenie się do rzeczywistości, uczciwość w osądzaniu”¹. Natomiast w odniesieniu do traktowania idei „sprawiedliwości naprawczej”, wyrażonej na gruncie orzecznictwym, przyjęto, że „[...] idea sprawiedliwości naprawczej ma stanowić alternatywę dla sprawiedliwości wymierzanej przez sąd przede wszystkim za pomocą kary opartej na teorii odpłaty. Chodzi o to, aby w inny sposób niż poprzez karę rozwiązać konflikt, jaki wywołało popełnienie przestępstwa, przede wszystkim poszukując rozwiązania gwarantującego naprawienie szkody, pojednanie i pokój na przyszłość między sprawcą a ofiarą”². Przedmiotem i celem podjętych rozważań, zwłaszcza w odniesieniu do wskazanych definicji, jest omówienie zasadności prowadzenia mediacji karnych w świetle stosowania idei sprawiedliwości naprawczej – tym bardziej, że w genezie prawa karnego zawiera się potrzeba zaspokojenia poczucia sprawiedliwości zarówno u pokrzywdzonego i osób mu najbliższych, jak również w społeczeństwie³. W osiągnięciu wskazanego „poczucia sprawiedliwości” dopomóc może udział w postępowaniu mediacyjnym. W ujęciu nauk penalnych przyjęto, że instytucja mediacji w swym założeniu powinna umożliwić oskar-

¹ E. Dereń, E. Polański (red.), *Wielki słownik języka polskiego*, Kraków 2012, s. 774.

² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 9 sierpnia 2018 r., II AKa 211/18, Stan zdrowia skazanego a wymiar kary grzywny, ograniczenia wolności oraz pozbawienia wolności, LEX nr 2697324.

³ Por. L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2021, s. 7.

żonemu oraz pokrzywdzonemu znalezienie rozwiązania zaistniałego między nimi konfliktu przy udziale mediatora⁴. Odnosząc się nadto do procesowego znaczenia mediacji, akcentuje się przede wszystkim fakt, iż ułatwia ona osiąganie porozumień procesowych ujętych w art. 335 k.p.k. (skazanie bez rozprawy), art. 387 k.p.k. (dobrowolne poddanie się karze). Pojednanie się stron procesowych odgrywa również znaczenie przy nadzwyczajnym złagodzeniu kary (art. 60 § 2 k.k.) oraz przy wymiarze kary (art. 53 § 3 k.k.)⁵. Z jednej strony kształtowanie postępowań karnych, w oparciu o ideę procesów sprawiedliwych, skutkuje słusznym założeniem dążącym do umocnienia funkcji gwarancyjnej, bazującej na poszanowaniu uprawnień stron procesowych, umniejszającym zakres wadliwych decyzji organów procesowych, ugruntowującym procesowe standardy postępowania karnego. Z drugiej strony uwagi wymaga, że przyjęta praktyka procesowa, choć wskazuje zwykle na umacnianie owego postulatu, to niejednokrotnie zamienia go w zamierzenie nieosiągalne – na co wskazują występujące nieraz uchybienia procesowe czy wadliwe decyzje organów procesowych oraz niepoprawne interpretacje uregulowań prawnych w tym względzie. Wskazane zdarzenia powodują częstokroć nieodwracalne w swych skutkach następstwa, efektem których mogą być chociażby niesłuszne oskarżenia.

Osiągnięcie poczucia sprawiedliwości naprawczej, poprzez skorzystanie z konsensualnych form zakończenia postępowania karnego, prowadzi nieraz do pożądanych efektów. Skutecznym narzędziem w tym względzie stają się mediacje karne.

2. Idea sprawiedliwości naprawczej w mediacjach karnych

Odnosząc się do etymologii pojęcia „mediacja”, zasadnie przyjmuje się, że mediacja, stanowiąca sposób rozwiązania konfliktu na drodze pojednania, występuje, gdy między zwaśnionymi stronami doszło do powstania sporu, który może być rozwiązany przy pomocy mediatora⁶. Zważając na efektywny sposób rozwiązania konfliktu zaistniałego między stronami, akcentuje się nadto realizację funkcji prawa karnego – dla tego też przyjęto, że osiągnięcie owego porozumienia realizuje również najważniejsze funkcje prawa karnego, w tym zwłaszcza funkcję sprawiedliwościową, kompensacyjną (naprawczą) oraz prewencyjną (w zakresie prewencji generalnej i indywidualnej)⁷.

⁴ Por. A. Sakowicz (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 138.

⁵ Por. J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 90.

⁶ Por. L. Indan-Pykno, M. Indan-Pykno, *Uгода mediacyjna*, Warszawa 2022, s. 4.

⁷ Por. P. Zięba, *Zastosowanie mediacji*, [w:] C. Rogula, A. Zemke-Górecką (red.), *Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, Warszawa 2021, s. 356.

Wymienione założenia bazują na osiągnięciu wzajemnego zrozumienia podłoża konfliktu, wypracowaniu porozumienia między zwaśnionymi stronami oraz na efektywnym skróceniu postępowania karnego – w swym teoretycznym wydźwięku – realizują zatem przyjętą ideę sprawiedliwości naprawczej. Odwołując się do etymologii pojęcia „sprawiedliwy”, przyjmuje się, że oznacza ono tego, kto „postępuje zgodnie z zasadami etycznymi, [jest] obiektywny w osądzaniu, szanujący prawa innych”⁸. Z kolei zgodnie ze słownikowym brzmieniem termin „naprawiać” oznacza: „usuwać usterki, uszkodzenia, reperować coś zepsutego”⁹. Łącząc oraz ugruntowując wskazane określenia – na płaszczyźnie nauk penalnych – wyszczególnia się charakterystyczne cechy sprawiedliwości naprawczej.

Fundamentalnym założeniem idei sprawiedliwości naprawczej – w ogólnej interpretacji systemu prawa – jest, nawiązując do ideologii prezentowanej przez J. Gardnera, przyjęcie założenia, iż przesłanką do podejmowania działań jest obowiązek moralny, który występuje w opozycji do możliwości wyrządzenia krzywdy innym. Wskazana potrzeba powinna być realizowana nie tyle w sytuacji naprawczej, jako reakcja na popełnienie uchybienia, ale powinna skłonić do postępowania zgodnego z obowiązującymi regulacjami prawnymi, zanim owe regulacje zostaną naruszone¹⁰. Natomiast w odniesieniu do założeń postępowania karnego zasadnie przyjmuje się, że idea sprawiedliwości naprawczej powinna sprzyjać współuczestniczeniu stron w konflikcie, dając im realną szansę na osiągnięcie porozumienia¹¹. Wyjaśnia się więc, że sprawiedliwość naprawcza stanowi ideę dążącą do przywrócenia stanu zaistniałego przed konfliktem, podkreślenia istotnej roli uczestników tegoż konfliktu, ugruntowania zadośćuczynienia oraz urealnienia poczucia przebaczenia za wyrządzone przestępstwem krzywdy¹².

Bazując na tych założeniach, przyjmuje się, że standard w realizacji sprawiedliwości naprawczej zawiera się w trzech komponentach:

- a) uprawnieniu pokrzywdzonego do pozyskania rekompensaty;
- b) zobowiązaniu sprawcy do przyjęcia odpowiedzialności za popełniony czyn zabroniony oraz naprawieniu zaistniałej krzywdy;

⁸ E. Dereń, E. Polański (red.), *op. cit.*, s. 774.

⁹ *Ibidem*, s. 492.

¹⁰ Por. S. Osmola, *Teoria prawa umów. Autonomia, efektywność, sprawiedliwość*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021, s. 81

¹¹ Por. P. Hofmański (red.), *System Prawa Karnego Procesowego*, t. I. *Zagadnienia ogólne*, Warszawa 2013, s. 148, cyt. za: N. Christie, *Granice cierpienia*, Warszawa 1991, s. 113–114.

¹² Por. E. Łętowska, K. Pawłowski, *Hestia czyli sprawiedliwość naprawcza*, LEX: EPS 2008/11/53-54, Warszawa 2013, s. 64.

- c) uczestnictwie stron i społeczności lokalnej w procesie wiodącym do restytucji szkody wyrządzonej pokrzywdzonemu¹³.

Doprecyzowując definicję wskazanych założeń, przyjmuje się, że „pozyskanie rekompensaty” oznacza „wynagrodzenie za poniesione straty materialne lub doznane krzywdy; odszkodowanie, zadośćuczynienie”¹⁴. Natomiast wskazane „przyjęcie odpowiedzialności za czyn zabroniony” odnosi się do „obowiązku odpowiadania za swoje lub czyjeś czyny i ponoszenie za nie konsekwencji”¹⁵. Z kolei „restytucja szkody wyrządzonej pokrzywdzonemu” wkomponowuje się w zakres regulacji prawnych, ujętych zwłaszcza w Kodeksie postępowania karnego¹⁶ (m.in. art. 49 k.p.k.¹⁷ czy art. 46 k.k.¹⁸). Można więc skonstatować, że idea dążenia do osiągnięcia poczucia sprawiedliwości naprawczej u stron procesowych wpisana jest nie tylko w zakres norm moralnych, etycznych, społecznych czy prawnych, ale stanowi ona też swoistą korelację dążeń do ugruntowywania idei procesów sprawiedliwych, interpretowanych na każdej wskazanej płaszczyźnie. Jeśli bowiem przyjąć zgodnie z art. 9 § 2 k.p.k., że „Strony i inne osoby bezpośrednio zainteresowane mogą składać wnioski o dokonanie również tych czynności, które organ może lub ma obowiązek podejmować z urzędu”¹⁹, to mamy do czynienia z przyzwoleniem gwarantowanym stronom procesowym przez ustawodawcę, dotyczącym przyznania realnej możliwości kształtowania swojej sytuacji procesowej, a także m.in. dążeniem stron do ukrócenia konfliktu i wykreowania realnego wpływu na przebieg postępowania karnego. Analiza wskazanej regulacji odnosi się również do przyjęcia stanowiska traktującego, iż „bezpośredniość zainteresowania” oznacza, że postępowanie karne odnosi się do podmiotów wskazanych w treści wyszczególnionej regulacji prawnej²⁰. Podążając zatem za tą dyrektywą, proceduralne uregulowania prawne powinny zapewnić realną możliwość wykreowania poczucia sprawiedliwości. Podobne ujęcie przedstawionych założeń zawiera się w brzmieniu art. 23a k.p.k.²¹, będącego

¹³ Por. P. Hofmański (red.), *op. cit.*, s. 148; por. M. Płatek, *Teoria sprawiedliwości naprawczej*, [w:] M. Płatek, M. Fajst (red.), *Sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka*, Warszawa 2005, s. 77.

¹⁴ E. Dereń, E. Polański (red.), *op. cit.*, s. 702–703.

¹⁵ *Ibidem*, s. 550.

¹⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm., dalej jako k.p.k.

¹⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm., dalej jako k.k.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Por art. 9 § 2 k.p.k.

²⁰ Por. A. Sakowicz (red.), *op. cit.*, s. 73.

²¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm.).

podstawą prawną przystąpienia do przeprowadzenia mediacji karnej – w ten sposób ugruntowuje się standard sprawiedliwości naprawczej w postępowaniu karnym.

Zważając na możliwość skorzystania z konsensualnej formy zakończenia postępowania karnego, przyjmuje się – w oparciu o realizację art. 23a § 1 k.p.k. – że „Sąd lub referendarz sądowy, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator lub inny organ prowadzący to postępowanie, może z inicjatywy lub za zgodą oskarżonego i pokrzywdzonego skierować sprawę do instytucji lub osoby do tego uprawnionej w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego między pokrzywdzonym i oskarżonym, o czym się ich poucza, informując o celach i zasadach postępowania mediacyjnego”²². Stąd też, podkreślając zasadę dobrowolnego udziału w przebiegu mediacji karnej²³, wyraża się aprobatę wobec woli stron odnośnie do wzięcia udziału w takim postępowaniu. Podążając za tokiem rozważań, warto – za wskazaniem ujętymi w linii orzeczniczej – przyjąć, iż idea sprawiedliwości naprawczej wkomponowana zarówno w regulacje prawne, jak i zapatrywania społeczne wzbudza aprobatę²⁴.

Wynik mediacji może nie tylko efektywnie wpływać na zakończenie procesu, lecz również wywierać wpływ na oskarżonego – pomaga wypracować relację między uczestnikami postępowania mediacyjnego, umniejsza bowiem prawdopodobieństwo powrotu sprawcy na drogę przestępczą i przyczynia się tym samym do umacniania prewencji indywidualnej, co niewątpliwie ma również przyszłościowy charakter²⁵. Tym bardziej jest to istotne, że rozległy zakres oddziaływań idei sprawiedliwości naprawczej w karnistycznych realiach procesowych zauważalny jest właściwie na każdym etapie postępowania. Dostrzega się bowiem m.in., że po wydaniu wyroku mediacja stanowi komponent sprawiedliwości naprawczej, co ma również pozytywny wydźwięk w zakresie przygotowania sprawcy do opuszczenia zakładu karnego po odbyciu kary pozbawienia wolności²⁶. Stąd też zrozumiałe jest, iż mając na względzie efektywność przeprowadzenia mediacji karnych, dąży się do zachowania i ugruntowywania wskazanego standardu – idei sprawiedliwości naprawczej.

²² *Ibidem*.

²³ Por. art. 23a § 4 k.p.k.

²⁴ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 27 stycznia 2022 r., II AKa 290/21 (Niekorzystne rozporządzenie mieniem), LEX nr 3513052.

²⁵ Por. A. Lech, *Prewencja indywidualna w procesie karnym*, Warszawa 2020, s. 230. Zob. E. Zielińska, *Mediacja w sprawach karnych o przemoc w rodzinie – skala i efektywność w praktyce polskiego wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2017, s. 67–69.

²⁶ Por. P. Rojek-Socha, *Chęć osadzonego do mediacji nie wystarczy, ważne też intencje*, Prawo pl., 21.07.2022, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/mediacja-po-wyroku-a-dobor-osadzonych,516291.html>, [dostęp 21.07.2022].

3. Efektywność prowadzonych mediacji w sprawach karnych a komponenty sprawiedliwości naprawczej

W nawiązaniu do wskazanego w wymienionym opracowaniu celu badawczego, odnoszącego się do wskazania wpływu prowadzonych mediacji karnych na urealnienie postulatów sprawiedliwości naprawczej, zasadne jest odniesienie się do założenia punitywizmu i represyjnego charakteru prawa karnego. W teoretycznym ujęciu w zakres prawa karnego wchodziły dyrektywy wymiaru kary, realizowane m.in. na gruncie art. 53 k.k., chociaż inkorporując wskazaną ideę, można wskazać również na inne instytucje prawa karnego, a dotyczące m.in. zastosowania środków karnych o charakterze kompensacyjnym (art. 46 k.k.), środków probacyjnych o takim charakterze (art. 72 k.k.) czy zastosowania instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary (art. 60 § 2 pkt 1 k.k.)²⁷.

Z jednej strony przyjąć należy, że „Sąd wymierza karę według swojego uznania, w granicach przewidzianych przez ustawę, bacząc, by jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy. Ów stopień winy stanowi nieprzekraczalną granicę surowości kary, co określa się jako funkcję limitującą”²⁸. Na tle wskazanej punitowności prawa karnego zarysowują się idee mediacyjne, które choć posiadają opozycyjny wydźwięk, jednocześnie dążą w swym założeniu do osiągnięcia poczucia sprawiedliwości naprawczej. Na gruncie wskazanej idei przyjmuje się bowiem, że sposób rozwiązania konfliktu implikuje faktyczną możliwość urealnienia dodatkowych komponentów wpisanych zwykle w mediacyjne zamierzenia, a mianowicie: w przypadku popełnienia czynu zabronionego sprawca zyskuje realną możliwość naprawienia szkody czy zadośćuczynienia pokrzywdzonemu. Kreuje się także sposobność poznania odczuć pokrzywdzonego, powstałych w związku z popełnionym względem niego czynem zabronionym.

U pokrzywdzonego natomiast zauważa się umniejszenie poczucia lęku przed przestępczością, możliwość uniknięcia wtórnej wiktyimizacji czy sposobność wybaczenia sprawcy czynu zabronionego, co sprzyja efektywnemu procesowi resocjalizacji skazanego²⁹.

²⁷ Por. P. Hofmański (red.), *op. cit.*, s. 148.

²⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 15 stycznia 2015 r., II AKa 416/14, Stopień winy a granice surowości kary, LEX nr 1659018.

²⁹ Por. P. Rojek-Socha, *Mediacja po wyroku może być pomocna, ale ważna kwestia ugody*, Prawo.pl., 30.07.2022, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/mediacja-po-wyroku-a-ugoda,516508.html>, traktujące, iż „Prawnicy nie mają wątpliwości, że mediacja po wyroku mogłaby być jednym z istotnych elementów resocjalizacji i przygotowania osadzonego do powrotu do społeczeństwa”.

W odniesieniu do wyszczególnionego następstwa warto wskazać na komponenty idei sprawiedliwości naprawczej, a zwłaszcza na: szczerość intencji uczestników postępowania mediacyjnego, wykazanie skutecznego czynnego żalu przez sprawcę, przeciwdziałanie wtórnej wiktyimizacji, umocnienie postulatu prewencji generalnej. Uwzględniając zatem pozytywne następstwa postępowań mediacyjnych, zasadne wydaje się przeanalizowanie możliwości wykreowania idei sprawiedliwości naprawczej w odniesieniu do realiów procesowych konkretnego przypadku, przy czym uwzględniając ideę sprawiedliwości naprawczej, niewątpliwie należy mieć na względzie **szczerość intencji uczestników** postępowania mediacyjnego. Stąd też analizie poddano następujący kazus: „Oskarżony został uznany za winnego popełnienia czynu z art. 207 § 1 k.k. i skazany za ten czyn na karę 2 lat pozbawienia wolności. Ponadto, tymże wyrokiem J. S. został uznany za winnego popełnienia przestępstwa z art. 13 § 1 k.k. w zw. z art. 148 § 1 k.k. w zb. z art. 157 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k., za które wymierzono mu karę 8 lat pozbawienia wolności, za zbiegające się przestępstwa Sąd Okręgowy w Szczecinie orzekł wobec oskarżonego karę łączną 9 lat pozbawienia wolności”³⁰. Przystąpienie do postępowania mediacyjnego w tym przypadku miało stanowić – według oczekiwań sprawcy – skuteczne podjęcie rozwiązania konfliktu o polubownym charakterze. Jednakże słusznie skonkludowano w spostrzeżeniach ujętych w doktrynie oraz orzecznictwie, iż „Nie może trafiać do przekonania skrucha deklarowana przez oskarżonego, z którą idzie w parze negowanie działań sprawczych”³¹.

W analizie stanu faktycznego zasadnie zauważono bowiem, „[...] że wyrażenie skruchy przez oskarżonego jawi się jako wątpliwe (przez całe postępowanie negował usiłowanie zabójstwa), przeproszenie pokrzywdzonej – czysto formalne (w swoich wyjaśnieniach negatywnie charakteryzował pokrzywdzoną, ją obwinał za konflikty), a chęć mediacji – pozorna (krótko po złożeniu wniosku o skierowanie sprawy do postępowania mediacyjnego, domagał się konfrontacji z pokrzywdzoną, wyrażał się o niej negatywnie). Podważył zasadność twierdzenia, że pokrzywdzona swoją postawą (pozwoleniem oskarżonemu na dalsze wspólne zamieszkiwanie, pomimo zastosowanych środków) przyczyniła się do sytuacji konfliktowych, umniejszając karygodność działania oskarżonego. Sąd Najwyższy krytycznie ocenił także poczytanie na korzyść oskarżonego, jako okoliczności o szczególnie pozytywnej wymowie, «skomplikowanych uwarunkowań rodzinnych i osobistych» skazanego, jego niekaralności,

³⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 31 marca 2022 r., II AKa 2/22, Skrucha jako okoliczność łagodząca, LEX nr 3576297.

³¹ *Ibidem*.

posiadania dobrej opinii w miejscu pracy oraz starań o utrzymanie rodziny”³². Analizując powyższe, należy podkreślić, że zachowania o przemocowym charakterze nie powinny stanowić przedmiotu postępowania mediacyjnego, gdyż należy zwrócić uwagę na niemożność zainicjowania postulatów idei naprawczej w sytuacjach, w których czyny dokonane przez sprawców przestępstw, jak również cele tym czynom towarzyszące od początku zaistnienia przestępstwa, celowo godzą w godność pokrzywdzonego, a działania naprawcze mają jedynie charakter pozorny. Jeśli uwzględnić, że sprawiedliwość naprawcza wyraża się w przeświadczeniu o zrozumieniu negatywnych następstw popełnionego czynu, możliwości współodczuwania krzywdy popełnionej względem pokrzywdzonego, to rzeczywiście można konstatować o słuszności przyjętych rozwiązań w zakresie alternatywnego, polubownego rozwiązania sporu tylko wtedy, gdy sprawcy towarzyszy szczere odczucie chęci zadośćuczynienia pokrzywdzonemu. Słusznie bowiem przyjmuje się, że już umożliwienie zrozumienia przebiegu zdarzenia przestępczego z perspektywy każdej ze stron sprzyja realnemu podejmowaniu takich działań zaradczych w przyszłości, które nie będą wiodły do powstania konfliktu³³. Natomiast przy kreowaniu zachowań pozornych przez sprawcę czynu zabronionego występują wątpliwości interpretacyjne w zakresie wskazania sensu umacniania idei sprawiedliwości naprawczej w postępowaniach mediacyjnych.

Zasadnie traktuje się w doktrynie oraz orzecznictwie, że wyrażenie przez sprawcę skruchy ma służyć przede wszystkim zadośćuczynieniu pokrzywdzonemu, ale także zaspokojeniu społecznego poczucia sprawiedliwości – dlatego słusznie przyjęto, iż „Szczególnie duże znaczenie dla wymiaru kary ma rzeczywista (a nie tylko pozorowana z uwagi na «opłacalność») czynna skrucha oskarżonego, zwłaszcza jeśli okazana została przed wszczęciem postępowania i wyrażała się np. w całkowitym lub częściowym naprawieniu szkody. Świadomość wyrządzonej krzywdy i szkody oraz potrzeba ich wynagrodzenia, niezależnie od reakcji samego pokrzywdzonego, powinny być odczytywane jako okoliczności przemawiające na korzyść sprawcy”³⁴. Jednakże w zakresie efektywności prowadzonych postępowań mediacyjnych w sprawach karnych oraz w poczuciu urzeczywistniania idei sprawiedliwości naprawczej istotne są **komponenty związane także z realnym przeciwdziałaniem następstwom wystąpienia wtórnej wiktymizacji.**

³² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 31 marca 2022 r., II AKa 2/22, Skrucha jako okoliczność łagodząca, LEX nr 3576297, w nawiązaniu do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 2021 r., V KK 316/20, Zastosowanie instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary, LEX nr 3343327.

³³ Por. E. Łętowska, K. Pawłowski, *op. cit.*, s. 64.

³⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 4 lipca 2017 r., II AKa 130/17, Czynna skrucha oskarżonego. Funkcja zaspokajania społecznego poczucia sprawiedliwości, LEX nr 2662867.

W przebieg postępowania mediacyjnego niewątpliwie wkomponowana jest konieczność odtworzenia przebiegu wydarzeń, implikacją czego niejednokrotnie stają się emocje, które towarzyszyły uczestnikom zdarzenia, zwłaszcza zaś ich emanacja odczuwalna u pokrzywdzonego. Uszanowanie tych przeżyć bezpośrednio koreluje z ustawowo określonymi celami postępowania (zob. art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k.). Niesformalizowany charakter spotkania mediacyjnego umożliwia uszanowanie emocji, także u pokrzywdzonego, zwykle pozwalając na ich uwolnienie, co sprzyja dokonaniu rzeczywistego oglądu sytuacji, realizując tym samym idee sprawiedliwości naprawczej. Nadto, wskazać również należy, że idea sprawiedliwości naprawczej sprzyjać będzie również **umocnieniu postulatów w zakresie prewencji generalnej**.

Przyjmuje się, że „Istotą prewencji ogólnej nie jest wyłącznie wymierzanie surowych kar pozbawienia wolności, lecz kształtowanie w społeczeństwie przekonania o nieuchronności kary, jej dostosowanie do stopnia winy sprawcy i okoliczności podmiotowo-przedmiotowych czynu, a zatem – karanie sprawiedliwe i tworzące atmosferę zaufania dla obowiązującego systemu prawnego. Słowem, każdy czyn i każdy sprawca wymaga indywidualnego potraktowania”³⁵. Zaakcentowany powyżej indywidualizm traktowania sprawców sprzyja niewątpliwie idei sprawiedliwości naprawczej, także w kontekście umacniania ogólnospołecznego poczucia sprawiedliwości. Zgodnie ze wskazaniami ujętymi w linii orzeczniczej należy podkreślić, że „Obok funkcji wychowawczej kary z art. 53 § 2 k.k. wynika także funkcja zaspokajania społecznego poczucia sprawiedliwości. Z drugiej jednak strony kształtowanie świadomości prawnej społeczeństwa «nie może sprowadzać się do negatywnej prewencji ogólnej, pojmowanej wyłącznie jako odstraszanie społeczeństwa»”³⁶.

Wskazane „społeczne poczucie sprawiedliwości” sprzyjać powinno umacnianiu zasad procesowych rozumianych przez pryzmat kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa, przy jednoczesnym poszanowaniu uprawnień uczestników postępowań karnych. Zważając zatem na wyszczególnione wyżej komponenty idei sprawiedliwości naprawczej realizowanej w postępowaniach mediacyjnych, zasadnie przyjmuje się, że tylko właściwe ich zastosowanie, w istocie swej urealni przyjęte założenia mediacyjne.

³⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 6 lutego 2014 r., II AKa 1/14, Prewencja generalna a konieczność wymierzania surowych kar pozbawienia wolności, LEX nr 1441560.

³⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 4 lipca 2017 r., II AKa 130/17, Czynna skrusza oskarżonego. Funkcja zaspokajania społecznego poczucia sprawiedliwości, LEX nr 2662867.

4. Podsumowanie

Idea ugruntowywania sprawiedliwości naprawczej w postępowaniach mediacyjnych w sprawach karnych zarówno przynosi pozytywne następstwa wobec uczestników wskazanego postępowania, jak również sprzyja realizacji prewencji generalnej oraz przyczynia się do alternatywnego, konsensualnego sposobu zakończenia sporu sądowego. Jednakże dążąc do osiągnięcia jej założeń, zasadne staje się zabezpieczenie odmiennych interesów każdej ze stron procesowych oraz wypracowanie pozytywnych rozwiązań, które w przyszłości zapobiegą ponownemu popełnianiu przestępstw. Efektywne nawiązanie do idei sprawiedliwości naprawczej, występującej opozycyjnie wobec sprawiedliwości retrybtywnej czy sprawiedliwości dystrybtywnej³⁷, sprzyjać będzie również sprawiedliwemu osądowi danej sprawy karnej, co występuje w korelacji ze spełnieniem regulacji ujętej w art. 53 § 3 k.k.³⁸ Jeśli bowiem wziąć pod uwagę standardy postępowania karnego wyrażające się w idei urzeczywistniania celów procesowych (zob. art. 2 k.p.k.), to wybór takiej formy zakończenia sporu daje szansę na jego zakończenie w drodze polubownych rozwiązań przy jednoczesnym zaakcentowaniu gwarancji stron procesowych.

Bibliografia

Źródła prawa

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm.

³⁷ Por. „Nie sposób pominąć celu kary, jakim jest sprawiedliwa odpłata, która wprawdzie nie jest celem samym w sobie, lecz jako jeden z celów ma odbicie w rzeczywistości. Jest wymierzana za przestępstwo (sprawiedliwość retrybtywna) oraz wymierza się ją w rozmiarze proporcjonalnym do wagi przestępstwa (sprawiedliwość dystrybtywna). W myśl art. 53 § 1 k.k. kara ma być współmierna do stopnia winy i szkodliwości społecznej” – cyt. za: R.A. Stefański, *Prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 2008, s. 244. Cel ten mógłby być zatracony w sytuacji, gdyby skazany po krótkim okresie pobytu w zakładzie karnym opuścił go, gdyż nie wyrządziłaby mu odpowiedniej dolegliwości. Wprawdzie celem wykonania kary pozbawienia wolności nie jest zadanie skazanemu określonej dolegliwości, lecz tkwi ona immanentnie w odizolowaniu go od rodziny i znajomych oraz poddaniu go określonym rygorom w zakładzie karnym.” – B.J. Stefańska, *Quantum odbytej kary pozbawienia wolności jako przesłanka warunkowego zwolnienia*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 4, s. 16–39.

³⁸ Por. ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.).

Orzecznictwo

- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 6 lutego 2014 r., II AKa 1/14, Prewencja generalna a konieczność wymierzania surowych kar pozbawienia wolności, LEX nr 1441560.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 15 stycznia 2015 r., II AKa 416/14, Stopień winy a granice surowości kary, LEX nr 1659018.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 4 lipca 2017 r., II AKa 130/17, Czynna skrucza oskarżonego. Funkcja zaspokajania społecznego poczucia sprawiedliwości, LEX nr 2662867.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 9 sierpnia 2018 r., II AKa 211/18, Stan zdrowia skazanego a wymiar kary grzywny, ograniczenia wolności oraz pozbawienia wolności, LEX nr 2697324.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 2021 r., V KK 316/20, Zastosowanie instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary, LEX nr 3343327.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 27 stycznia 2022 r., II AKa 290/21, Niekorzystne rozporządzenie mieniem, LEX nr 3513052.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 31 marca 2022 r., II AKa 2/22, Skrucza jako okoliczność łagodząca, LEX nr 3576297.

Literatura

- Dereń E., Polański E. (red.), *Wielki słownik języka polskiego*, Kraków 2012.
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2021.
- Hofmański P. (red.), *System Prawa Karnego Procesowego*, t. I. *Zagadnienia ogólne*, Warszawa 2013.
- Indan-Pykno L., Indan-Pykno M., *Uгода mediacyjna*, Warszawa 2022.
- Lech A., *Prewencja indywidualna w procesie karnym*, Warszawa 2020.
- Łętowska E., Pawłowski K., *Hestia czyli sprawiedliwość naprawcza*, Warszawa 2013.
- Osmola S., *Teoria prawa umów. Autonomia, efektywność, sprawiedliwość*, Łódź 2021.
- Płatek M., *Teoria sprawiedliwości naprawczej*, [w:] M. Płatek, M. Fajst (red.), *Sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka*, Warszawa 2005.
- Sakowicz A. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Skorupka J. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Stefańska B.J., *Quantum odbytej kary pozbawienia wolności jako przesłanka warunkowego zwolnienia*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 4.
- Zielińska E., *Mediacja w sprawach karnych o przemoc w rodzinie – skala i efektywność w praktyce polskiego wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2017.
- Zięba P., *Zastosowanie mediacji*, [w:] C. Roguła, A. Zemke-Górecka (red.), *Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, Warszawa 2021.

Intermedia

- Rojek-Socha P., *Chęć osadzonego do mediacji nie wystarczy, ważne też intencje*, Prawo.pl., 21.07.2022, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/mediacja-po-wyroku-a-dobor-osadzonych,516291.html>.
- Rojek-Socha P., *Mediacja po wyroku może być pomocna, ale ważna kwestia ugody*, 30.07.2022, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/mediacja-po-wyroku-a-ugoda,516508.html>.